

Тараненко Г.Г. Аксіологічні виміри гармонійних відносин у системі «природа-людина» / Г.Г. Тараненко, С.М.Терехова // Екологія – філософія існування людства: зб. наук. праць учасників VI Науково-практичної конференції (Мелітополь, 17 травня 2019 р.) / за заг. ред. М.М.Радєвої. – Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2019.

Тараненко Г.Г.

к.пед.н., доцент,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук,
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного

Терехова Софія Максимівна

студентка 21 ЕК групи
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного

**АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ГАРМОНІЙНИХ ВІДНОСИН У СИСТЕМІ
«ПРИРОДА-ЛЮДИНА»**

Суспільний прогрес останніх століть, визначальною рисою якого став розвиток науки, техніки і технології, породив низку глобальних проблем, загострення яких призводить до необхідності становлення нового типу особистості з вираженим інноваційним потенціалом і здатністю до культурної творчості та продуктивного діалогу з природою.

Комплексність і загальність екологічних глобальних проблеми сучасності спонукає науковців різноманітних галузей науки до пошуку способів їх вирішення. Найбільш дієвим в означеному контексті все частіше визнається розвиток нового екологічного знання, яке, на думку І.Книш, передбачає: створення екофілософії, розвиток екологічного знання, перетворення діяльності людини в екодіяльність та поширення екологічних знань і переконань через систему освіти [3, с.12].

Актуальність дослідження проблеми екологізації культурно-освітнього простору особистості обумовлена й потребами практики, насамперед, потребами виховання екологічно свідомої особистості, здатної імплементувати екозберігаючі технології у ставлення до природи, суспільства, культури і людини.

Аналізуючи сучасні відносини у системі «природа-людина» стає очевидним факт недостатнього усвідомлення останньою наслідків зневажливого, руйнівного, утилітарно-прагматичного ставлення до природи. Саме тому нагальною постає потреба у спрямуванні культурно-освітнього простору особистості на навчання й виховання вміння і потреби жити екологічно безпечним чином, формування почуття і волі, компетенції жити і творити через оптимальне узгодження із природою.

На нашу думку, найбільш дієвим чинником означеного є освіта, а об'єктивною тенденцією її розвитку, яка постає основним стратегічним ресурсом подолання екологічної загрози й формування екобезпечного життя та творчості людини – її екологізація.

У якості методів дослідження обрано метод діалектики, який дозволив охопити проблему як цілісність в історичному контексті, сьогоденні і перспективах розвитку та герменевтика, яка уможливила осягнення сутності процесу екологізації й виявлення внутрішньої природи означеного процесу як наповнення всього змісту навчання та виховання екологічними знаннями, цінностями та технологіями

Екологічна освіта, як одна з умов ноосферизації людського мислення та головний інститут, що може запропонувати шляхи виходу з кризи, постає для сучасного освітнього процесу основою для створення нових моделей та концепцій, які мають поєднати теоретичне знання про природу із практичним знанням про межі й наслідки людської діяльності.

Варто зазначити, що зміна пріоритетів у ставленні людини до природи, соціуму й до самої себе в екобезпечному контексті безпосередньо пов'язана зі зміною її свідомості, мислення, почуттів і волі. А, отже, доки аксіологія природи не стане внутрішнім переживанням людини, не може бути й мови про жодні позитивні зрушення в екологічно-загрозливому середовищі. Екологічні цінності мають стати доміантними, а всі напрями і підрозділи науки, культури й освіти ними пронизані.

Звернення до аксіологічної складової екологічної парадигми підтверджує глибину внутрішньої (духовної) кризи сучасної людини, для якої сьогодні екологічна парадигма все більше набуває рис світоглядної і моральної цінності. Це означає, що екологізація моралі, формування екологічного імперативу, етики відповідальності, коеволюційного світогляду, визнання генетичного пріоритету природи відносно людини постають могутніми чинниками унормування і гармонізації відносин у системі «природа-людина». Мова йде про утвердження нової моральності, яка уможливлюється через відновлення духовності в людському житті, утвердження онтологічного статусу вищих цінностей, що передбачає суттєві зміни у свідомості людини, у її світоглядних принципах й пріоритетах, які пов'язані з утвердженням нового екоцентричного типу екологічної свідомості. Саме така людина із планетарним мисленням, у способі життя і поведінці якої нове ставлення до природи є невід'ємною рисою, має стати ідеалом сучасного виховання.

Свій внесок у вирішення цієї глобальної задачі роблять різні інститути й організації суспільства, але вирішальна роль у цьому процесі належить системі освіти, яка дозволяє впроваджувати екологічні знання через різні ланки протягом усього життя людини. У той же час варто зазначити, що не зважаючи на значні успіхи освіти все більше ознак вказує на те, що вона переживає глобальну кризу. На думку

С.Подмазіна, сьогодні спостерігається неспроможність сформуванню у людини такий тип мислення, який сприяв би розв'язанню глобальних проблем людства [5, с. 3-10]. Тож, в означеному контексті актуальною постає думка М. Злотнікова про те, що сучасній людині необхідно реанімувати потребу в естетичному компоненті взаємозв'язків «людина-природа», тобто «повернути» природі її особливу духовну й естетичну цінність [2, с. 123].

Саме тому, на нашу думку, екологізація освіти постає об'єктивною тенденцією її розвитку як відповідь на негативні процеси, які деструктивно позначаються як на природі, так і на суспільстві, культурі й людині. Зрозуміло, що екологічно культурна особистість не формується самоплинно. Вона постає результатом цілеспрямованої, систематично організованої загальної (та екологічної) освіти і виховання, свідомої роботи над собою тощо. У той же час зазначимо, що екологічна парадигма, яка визначає характер, інтенсивність і напрями взаємодії людини і природи не є новою, але, на жаль, вона частіше пов'язується зі збільшенням кількості годин, які віддаються біологічним та екологічним дисциплінам у межах навчальних планів.

Включення екологічної компоненти до базової частини освіти, на думку Л.Большак, виразно окреслює спроби обґрунтувати необхідність створення самостійної галузі освіти – екоосвіти – на базі спеціально розробленої методологічної платформи, яка дозволила б чітко сформулювати її цілі й завдання, методичний і дидактичний інструментарій тощо. У найзагальнішому вигляді дослідниця означає цю платформу як екологізацію освітньої сфери, що передбачає імплементацію принципів екоосвіти в інші складові освіти. У той же час освіта з питань навколишнього середовища не повинна бути лише ще одним предметом, який підлягає включенню в існуючі навчальні плани і програми. Вона має стати каталізатором оновлення системи, концепцій і методів навчання. На думку вченої, екологізація освіти та виховання – це процес наповнення їх змісту знаннями, цінностями, переживаннями, інформацією, технологіями і т. ін., які формують у людини відповідну свідомість, формують компетенції та способи діяльності, спрямовані на відвернення чи мінімізацію екологічної загрози, яка посилюється [1].

Подібну думку відстоює й Н. Морозова, яка розглядає екологізацію змісту навчання як процес вдосконалення (оновлення, перебудови) реалізованих в установі освітніх програм або створення нових програм, спрямованих на оволодіння майбутніми фахівцями екологічної складової змісту освіти, засвоєння яких покликане забезпечити формування різнобічно розвиненої особистості, підготовленої до відтворення (збереження) і розвитку матеріальної та духовної культури суспільства [4].

Отже, екологізацію освіти можна розглядати як систему заходів щодо оптимізації засвоєння особистістю екологічних знань, тобто знань про закономірності функціонування навколишнього середовища та

взаємодії природи і людини, метою якої є формування екологічної культури. Зазначене вимагає не лише розробки нових та удосконалення вже існуючих методик викладання екологічних дисциплін у різних ланках освіти, а й упровадження елементів екологічного знання у викладання різних дисциплін (як гуманітарних, так і природничих).

Вважаємо, що екологізація освіти виступає процесом насичення змісту освіти екологічними знаннями, виробленням екологічної культури, вміння і навичок практичної діяльності з реалізації принципів екологічної політики. Що стосується екологізації культурно-освітнього простору особистості, то тут ми маємо на увазі не лише розширення та поповнення екологічних знань, а й створення таких умов, які б сприяли глибинному розумінню особистістю сутності явищ і процесів, що відбуваються на сучасному етапі взаємодії суспільства та природи, вмінню користуватися отриманими знаннями, співставляти факти і реально оцінювати стан навколишнього природного середовища, висловлювати обґрунтовані судження, прогнозувати результати наслідків впливу на природу і вміти приймати зважені рішення.

В означеному контексті принципово важливим є урахування соціальних та філософських засад освіти, зокрема:

- інноваційного типу розвитку суспільства на основі ефективного використання наукових знань і нових «проривних» інформаційних технологій, які дадуть можливість скоротити ресурсоспоживання й зменшити антропологічне навантаження на природу до рівня, що забезпечує сталий розвиток цивілізації;

- ноосферного світогляду, заснованого на ідеї коеволюції людини і природи, екологічному імперативі, етиці відповідальності, генетичному пріоритеті природи відносно людини та високій особистісній відповідальності кожної людини за збереження всіх форм життя на планеті.

Узагальнюючи проблему екологізації культурно-освітнього простору, необхідно підкреслити актуальність і важливість розробки інноваційних технологій щодо гармонізації відносин людини із природою, а саме:

- створення нових підходів до переосмислення попереднього досвіду та сучасних базових досягнень (антропоекологічний підхід);

- впровадження принципу людиновимірності науки у процес створення екологічного знання, яке має відповідати новим потребам життя особистості;

- залучення екофільних традицій та ідей вітчизняної і світової історії у новий політичний контекст та їх імплементація в діяльність наукових, освітніх, культурно-просвітницьких установ;

- впровадження системи наукових, освітніх, технічних заходів, спрямованих на гармонізацію відносин людини з навколишнім середовищем;

– надання пріоритету етичному виміру взаємодії у системі «природа-людина».

Отже, гармонізація культурно-освітнього простору не може у повній мірі реалізуватися без нової парадигми освіти, яка суттєво змінивши наукові основи, підґрунтя, орієнтацію та характер навчання, визнає головними домінантами творчу інноваційну діяльність, критичне й логічне осмислення конкретних ситуацій, орієнтацію на вирішення реальних проблем, що стоять перед суспільством і людиною.

Екологізація освіти постає важливою складовою гармонізації культурно-освітнього простору особистості. Через екологізацію освіти відбувається становлення нового рівня відносин між людиною та природою, реалізація ідей сталого розвитку, утвердження цінностей та норм сучасної екологічної культури, формування екоцентричної екологічної свідомості. Саме надавши пріоритету етичному виміру взаємодії у системі «природа-людина», можливо знайти оптимальні вектори вирішення глобальних проблем шляхом екологізації освіти та виховання.

Література:

1. Большак Л.І. Екологізація освіти як соціальна потреба сучасного суспільства : автореф. дис ... канд. філос. наук / Л. І. Большак . – К. : Б.в., 2012 . – 20 с.

2. Злотников Н. Г. Природа как эстетическая ценность / Н. Г. Злотников. // Философия и экологическая проблема. – М. : философское общество СССР, 1990. – 313 с.

3. Книш І. В. Екологічне знання в сучасному освітньому дискурсі: Автореф. дис ... канд. філос. наук / І. В. Книш . – К. : Б.в., 2008 . – 20 с.

4. Морозова Н.В. Экологизация образования как средство формирования экологической культуры: [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://www.rae.ru/fs/?section=content&op=show_article&article_id=7982157

5. Подмазін С.І. Особистісно орієнтована освіта (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... д-ра. філос. наук : 09.00.03 / С.І. Подмазін. – Дніпропетровськ, 2006. – 44 с.